

DOI: 10.25140/2411-5215-2022-2(30)-115-124

УДК 336.71[330.131.7:336.77]

JEL Classification: G21; G32

Ірина Садчикова

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: aspirant_chstu@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-5144-1306>

ResearcherID: [F-4936-2014](https://orcid.org/0000-0001-5144-1306)

Анастасія Онопрієнко

здобувачка вищої освіти 2 курсу магістратури спеціальності фінанси,
банківська справа та страхування

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: nast170600@gmail.com

ОЦІНКА КРЕДИТНОГО РИЗИКУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ В УМОВАХ КОРОНАКРИЗИ

У статті здійснено ґрунтовний аналіз сутності поняття «кредитний ризик», виділено причини його виникнення та основні особливості. Наведено аналіз основних показників діяльності кредитного ринку України, а саме динаміку змін чинників кредитного ризику. До таких показників належать: частка кредитного портфеля в активах банків, співвідношення власного капіталу з кредитним портфелем, частка кредитів в іноземній валюті, частка простроченої заборгованості по кредитах та частка непрацюючих кредитів, нормативи кредитних ризиків НБУ та їх дотримання комерційними банками. Також після аналізу було запропоновано організаційно-економічний механізм управління кредитним ризиком, окреслені основні принципи його функціонування та рекомендації щодо впровадження.

Ключові слова: кредитний ринок; кредитна система; кредит; кредитний ризик; організаційно-економічний механізм.

Рис.: 3. Табл.: 1. Бібл.: 15.

Постановка проблеми. На сьогодні банківська система України, знаходячись під впливом наслідків фінансової кризи, політичної та законодавчої нестабільності, виявилася незахищеною перед викликами поширення пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 (далі – COVID-19). У зв'язку з введенням суворих карантинних обмежень зросло безробіття, значна частка суб'єктів малого та середнього бізнесу зазнала банкрутства, закриття кордонів гальмує розвиток економіки, зріс рівень інфляції тощо. Разом з тим зросли й ризики ведення діяльності комерційними банками.

В умовах коронакризи ймовірність вчасного повернення коштів за кредитами та виплати відсотків по них громадянами дедалі більше піддається сумнівам з боку банків. Це зумовлює необхідність перегляду системи управління банківськими ризиками, зокрема запобігання їх виникненню, якісної та кількісної оцінки, постійного моніторингу та контролю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні аспекти попередження, виявлення та запобігання кредитним ризикам, мінімізації їхнього негативного впливу на фінансову стабільність банку у своїх

працях досліджували такі вітчизняні та закордонні вчені, як О. Вовчак [1], В. Волохов [2], О. Дзюблюк [3], Е. Карлетті [4], Л. Слобода [5], О. Стешенко [6], Дж. Сінкі [7] та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Водночас важливим є визначення основних питань ефективного управління кредитними ризиками, особливостями їх виявлення, оцінки та мінімізації в умовах пандемії COVID-19.

Мета статті. Метою роботи є дослідження впливу наслідків пандемії на управління кредитними ризиками комерційних банків та розробка рекомендацій щодо покращення фінансової стабільності як окремого банку, так і банківської системи України загалом.

Виклад основного матеріалу. За визначенням НБУ, під кредитним ризиком розуміють наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу банків, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання [8]. Виникнення цього виду ризику є для банку цілком нормальним, адже, як і в будь-якому іншому виді комерційної діяльності, для отримання прибутку необхідно іти на певний ризик. Важливим є саме його масштаб та обґрунтованість, що визначає доцільність взяття на себе такого ризику. Причини виникнення кредитного ризику та його особливості наведені на рис. 1.

Рис. 1. Причини виникнення та особливості кредитного ризику
Джерело: складено авторами на основі [1; 9; 10].

Згідно з рис. 1, будь-який кредитний ризик завжди має подвійний характер, тобто можна розглядати його як ризик конкретної кредитної операції і як ризик кредитного портфеля. Також цей вид ризику реагує на зміну рівня інших банківських ризиків – ризик прибутковості, валютний ризик, юридичний ризик, ризик достатності капіталу, ризик ліквідності тощо. Зокрема, інфляційний ризик має значний вплив, коли кредит видавався на довгостроковий період, він визначає вартість грошей у часі та майбутні прибутки/збитки банку; валютний ризик впливає, коли кредит видано в іноземній валюті – через коливання курсу валют змінюється рівень кредитного ризику; відсотковий – при видачі кредитів із плаваючою кредитною ставкою тощо. Ще однією важливою особливістю кредитного ризику є невизначеність його наслідків, тобто, відповідно до ситуації, банк може мати як фінансові збитки, так і додаткові прибутки [11; 12]. Суб'єктивність характеру оцінки цього ризику проявляється у тому, що комерційні банки можуть мати рівний рівень достовірності та повноти інформації про діяльність та фінансовий стан позичальника, різний рівень досвіду роботи з ризиками тощо.

Відповідно до показників рис. 2, частка кредитного портфеля значно зменшилась у зв'язку з розгортанням пандемії. Така ситуація склалася внаслідок зниження попиту на кредити. Відповідно, банкам теж не вигідно видавати кредити клієнтам, адже реалії пандемії свідчать про зростання безробіття, а отже, і скорочення можливостей виплати по кредитах. Останнє підтверджує зростання частки простроченої заборгованості по кредитах до 29 %.

Рис. 2. Індикатори кредитного ризику 2010-2020 рр., %

Джерело: складено авторами на основі [8; 13].

Гарною тенденцією у 2018-2021 рр. є зростання співвідношення власного капіталу банків із кредитним портфелем. Станом на 2021 рік цей показник становить 23,98 %. Це означає, що зросла частка власних коштів у наданих кредитах, відповідно фінансова стійкість збільшилася. Частка кредитів, що надана в іноземній валюті помітно зменшилася (з 51,85 до 30,29 %), зменшивши вплив валютного ризику на кредитну діяльність. Адже з пожвавленням коронакризи валютний курс в Україні став більш нестабільним, тому зменшення надання таких кредитів зменшує ризик збитків від курсових коливань.

Водночас частка непрацюючих кредитів у банках значно зменшилася з 54,54 до 30,02 %. Така ситуація характеризується використанням більш обґрунтованими вимогами до платоспроможності позичальників. Виклики коронакризи змусили банки враховувати всі складові кредитних ринків при формуванні ціни на кредити, щоб протидіяти негативним наслідкам COVID-19.

З метою контролю та регулювання банківських ризиків, НБУ розробило економічні нормативи, недотримання яких призведе до значних фінансових труднощів та банкрутства. У табл. 1 наведені фактичні значення нормативів кредитного ризику за 2010-2021 рр.

Аналізуючи дані фактичних нормативів оцінки кредитного ризику банків, можна зробити висновок, що період 2010-2021 рр. показники всіх нормативів були в нормі, крім нормативу максимального розміру кредитного ризику за операціями, пов'язаними з банком особами у 2015-2016 рр. Цей норматив був введений на заміну Н9 (норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру) та Н10 (норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам). Такі дії дозволили виявити проблемні місця та у наступні 2017-2021 рр. досягти прийнятних нормативом значень. Як бачимо, виклики COVID-19 змусили банки жорсткіше контролювати розміри кредитного ризику. За останні роки фактичні значення нормативів значно зменшилися, проте, це не означає, що такі нормативи максимально покривають всі вразливі для кредитного ризику місця. Саме тому необхідним є розробити дієвий механізм оцінки впливу кредитного ризику на діяльність комерційних банків в Україні, що відповідатиме новим реаліям пандемії [14; 15].

Відповідно до запропонованого на рис. 3 організаційно-економічного механізму, метою управління кредитним ризиком комерційного банку є ефективний контроль за самими кредитними ризиками, об'єктивна оцінка та можливості вчасного попередження їх появи, мінімізація збитків від ведення кредитної діяльності та підтримка фінансової стійкості та стабільності банку.

Таблиця 1

Нормативи кредитного ризику та дотримання їх банками 2010-2020 рр.

Назва нормативу	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25 %)	21,04	20,76	22,10	22,33	22,01	22,78	21,48	20,29	19,83	17,61	19,14	18,60
Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	161,20	164,46	172,91	172,05	250,04	364,14	308,27	208,31	176,23	105,00	87,39	72,35
Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (не більше 5 %)*	0,81	0,57	0,37	0,36	0,13	-	-	-	-	-	-	-
Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями пов'язаними з банком особами (не більше 25 %)**	-	-	-	-	-	31,19	36,72	17,89	10,41	7,02	4,10	3,71
Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (не більше 30 %)*	2,25	2,51	2,41	1,63	1,37	-	-	-	-	-	-	-

*- нормативи скасовані НБУ після 2014 року.

** - норматив введений Постановою Правління НБУ від 8 червня 2015 року № 361.

Джерело: складено авторами на основі [8].

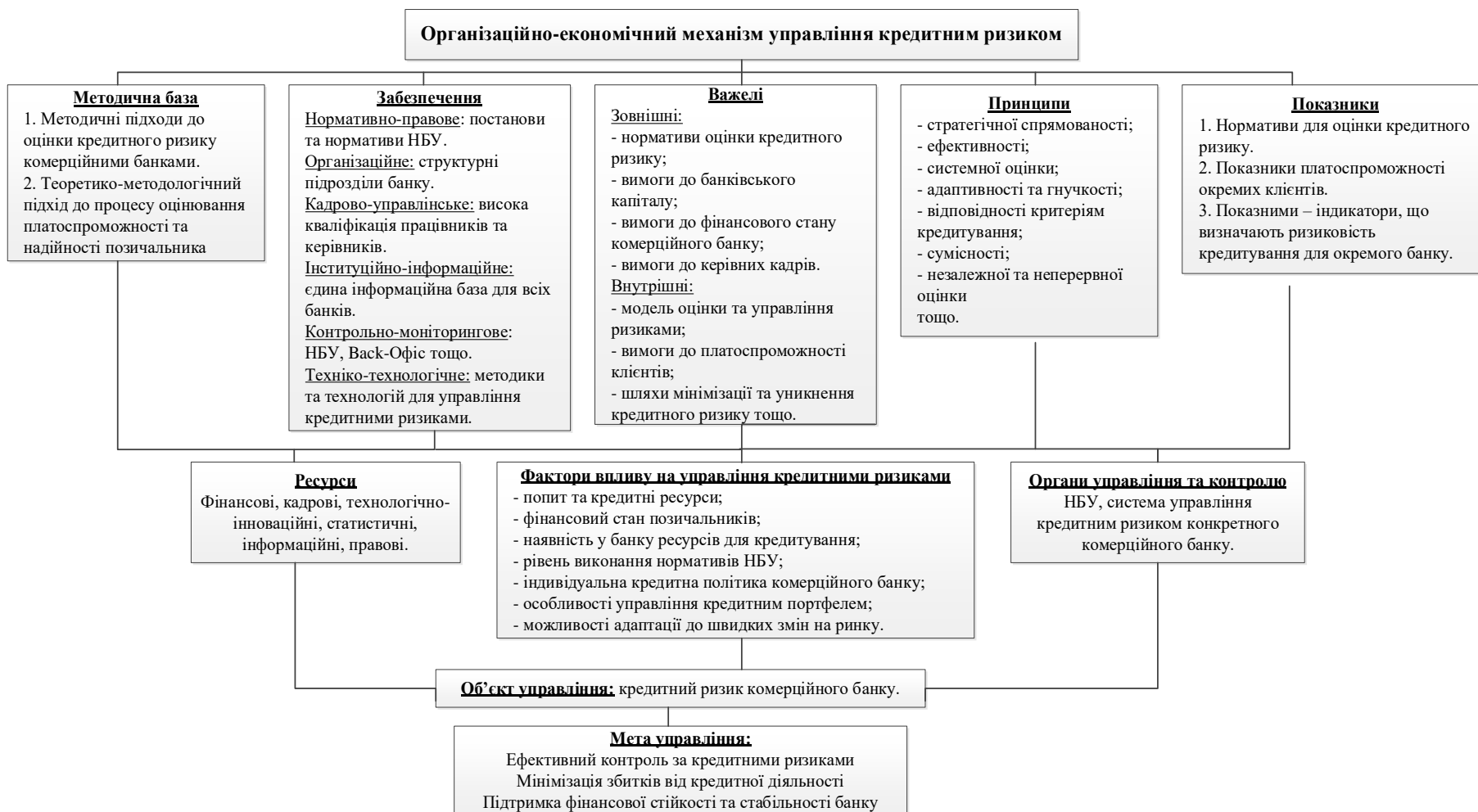

Рис. 3. Організаційно-економічний механізм управління кредитним ризиком окремим комерційним банком
Джерело: складено авторами.

Основними принципами функціонування цього механізму повинні бути:

- принцип стратегічної спрямованості (управління кредитними ризиками узгоджено зі стратегічними інтересами банку);
- ефективності та системної оцінки (грунтовне виявлення, оцінка, запобігання та мінімізація можливих кредитних ризиків на основі чіткого алгоритму дій);
- адаптивності та гнучкості (можливості пристосування до швидких змін на ринку, прогнозування та варіативного планування);
- відповідності критеріям кредитування (розробка системи критеріїв задовільної платоспроможності для позичальників та об'єктивність їх дотримання);
- сумісності (система оцінки кредитного ризику повинна відповідати сутності та складності окремої кредитної операції);
- незалежності та неперервності оцінки (має місце об'єктивний характер оцінки та систематичний контроль за кредитними ризиками кожної окремої операції) тощо.

Загалом, для впровадження та реалізації цього механізму необхідно ґрунтовно доопрацювати нормативну-правову базу, впроваджувати гнучку та адаптивну до змін кон'юнктури ринку кредитну політику як на рівні країни, так і на рівні окремого комерційного банку, запровадити єдину широку інформаційну базу для оцінки всіх критеріїв платоспроможності кожного окремого позичальника, розробляти ефективну кадрову політику комерційного банку, забезпечувати незалежну, системну та неперервну оцінку кредитних ризиків для забезпечення належного рівня фінансової стабільності банку.

Висновки та пропозиції. Оцінка впливу кредитних ризиків є важливою запорукою фінансової стабільності комерційного банку. Завдяки грамотній оцінці платоспроможності конкретного позичальника можна визначити ймовірність повернення кредитних коштів та процентів по них. Поява кредитного ризику може бути викликана низкою причин, зокрема відсутністю повної інформації про доходи позичальника, частою зміною нормативно-правових актів та кредитної політики окремого комерційного банку, проявам кризових явищ в економіці тощо.

Це спричиняє не тільки саму появу кредитного ризику, а й невизначеність наслідків для банку, неможливість передбачення його динамічних змін. Тому оцінка кредитного ризику має суто суб'єктивний характер.

Згідно з даними звітів НБУ, розгортання пандемії значно зменшило кредитний портфель банків, зокрема й частки кредитів, наданих в іноземній валюті. Частка простроченої заборгованості по кредитах у ці роки залишається стабільно високою, але позитивним моментом є те, що комерційні банки поступово розбираються з накопиченими непрацюючими кредитами.

Кажучи про нормативи кредитних ризиків НБУ, можна помітити, що під час коронакризи комерційні банки почали жорсткіше контролювати розміри кредитного ризику. Проте їх виконання не гарантує банку належного рівня

фінансової стійкості та стабільності. Необхідно ґрунтовно підходити до вирішення цього питання завдяки впровадженню ефективного організаційно-економічного механізму управління кредитним ризиком. У роботі наведено всі необхідні складові для його правильного функціонування, окреслено основні принципи такого управління та визначено фактори впливу на прийняття окремих управлінських рішень у питанні оцінки кредитних ризиків.

Пандемія COVID-19 внесла значні корективи у кредитну діяльність банків. Тому важливим є якнайшвидше адаптуватися до змін, коректуючи традиційну модель оцінки кредитних ризиків для мінімізації можливих збитків та забезпечення високого рівня фінансової стабільності.

Список використаних джерел

1. Вовчак О. Д. Поняття кредитного ризику в банківській системі України / О. Д. Вовчак, М. П. Онуфрієнко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 8. – С. 171–174.
2. Волохов В. І. Оцінка ефективності кредитної діяльності банків / В. І. Волохов // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 115–124.
3. Дзюблюк О. В. Кредитний ризик і ефективність діяльності банку : монографія / О. В. Дзюблюк. – Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2015. – 295 с.
4. Alle F. Credit Market Competition and Capital Regulation / F. Alle, E. Carlett, R. Marquez // *The Rev. of Financial Studies*. – 2011. – Vol. 24. (№ 4). – Pp. 983–1018.
5. Слобода Л. Я. Дослідження факторів кредитних ризиків банків / Л. Я. Слобода // *Регіональна економіка*. – 2015. – № 1. – С. 125–135.
6. Стешенко О. Д. Управління кредитним ризиком комерційного банку / О. Д. Стешенко // *Вісник економіки транспорту і промисловості*. – 2013. – № 42. – С. 327–330.
7. Синки-мл. Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг : пер. с англ. 6-го изд. / Дж. Синки-мл. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 1018 с.
8. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua>.
9. Штефан Л. Б. Проблеми управління кредитним ризиком в комерційних банках України [Електронний ресурс] / Л. Б. Штефан // *Ефективна економіка*. – 2015. – № 3. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3904>.
10. Шишкіна О. В. Гроші та кредит: теорія і практика (у схемах і таблицях) : навчальний посібник / О. В. Шишкіна, М. В. Дубина. – Чернігів : Видавець Брагинець О.В., 2018. – 572 с.
11. Shkarlet S. Determinants of the financial services market functioning in the era of the informational economy development / S. Shkarlet, M. Dubyna, O. Zhuk // *Baltic Journal of Economic Studies*. – 2018. – Vol. 4, No. 3. – Pp. 349–357. – DOI: <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-3-349-357>.
12. Дубина М. В. Роль кредитної системи у забезпеченні фінансової безпеки держави. Стратегія та механізми забезпечення фінансово-економічної безпеки : колективна монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. П. Ільчука. – Чернігів : ЧНТУ, 2017. – С. 39–59.
13. Детермінанти розбудови кредитного ринку в Україні / І. Садчикова, І. Хоменко, А. Онопрієнко, А. Корицька // *Проблеми і перспективи економіки та управління*. – 2021. – № 3(27). – С. 200–210.

14. Прокопенко В. Ю. Кредитна інфраструктура: особливості визначення сутності категорії [Електронний ресурс] / В. Ю. Прокопенко, М. В. Дубина // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. – 2015. – Вип. 1(1). – С. 209-212. – Режим доступу: <https://cutt.ly/hNJ86xk>.

15. Sadchykova I. V. Structure and concept of the automatic banking systems operating: domestic and foreign experience / I. V. Sadchykova, V. S. Sadchykov, Y. V. Krasnyanska // Scientific bulletin of Polissia. – 2017. – № 2(10). – Part 2. – Pp. 94-103.

References

1. Vovchak, O.D., & Onufrienko, M.P. (2014). Poniattia kredytnoho ryzyku v bankivskii systemi Ukrainy [Concept of credit risk in the banking system of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu – Scientific Bulletin of Kherson State University*, 8, 171-174.

2. Volokhov, V. I. (2003). Otsinka efektyvnosti kredytnoi diialnosti bankiv [Assessment of the effectiveness of banks' lending activities]. *Finansy Ukrainy – Finances of Ukraine*, 4, 115-124.

3. Dziubliuk, O.V. (2015). *Kredytnyi ryzyk i efektyvnist diialnosti banku [Credit risk and efficiency of bank activity]*. FOP Palyanitsa V.A.

4. Alle, F., Carlett, E., & Marquez R. (2011). Credit Market Competition and Capital Regulation. *The Rev. of Financial Studies*, 24(4), 983-1018.

5. Sloboda, L.Ya. (2015). Doslidzhennia faktoriv kredytnykh ryzykiv bankiv [Study of credit risk factors of banks]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, (1), 125-135.

6. Steshenko, O.D. (2013). Upravlinnia kredytnym ryzykom komertsiinoho banku [Credit risk management of a commercial bank]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti – Herald of the economy of transport and industry*, (42), 327-330.

7. Sonky, Jr. J. (2007). *Finansovyi menedzhment v kommercheskom banke i v industrii finansovykh usluh [Financial management in a commercial bank and in the financial services industry]*. (Translated from English of the 6th ed.). Alpina Business Books.

8. Ofitsiynyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy [Official website of the National Bank of Ukraine]. <https://www.bank.gov.ua>.

9. Stefan, L.B. (2015). Problemy upravlinnia kredytnym ryzykom v komertsiinykh bankakh Ukrainy [Problems of credit risk management in commercial banks of Ukraine]. *Efektivna ekonomika – Effective Economy*, (3). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3904>.

10. Shyshkina, O.V., & Dubyna, M.V. (2018). *Hroshi ta kredyt: teoriia i praktyka (u skhemakh i tablytsiakh) [Money and credit: theory and practice (in diagrams and tables): study guide]*. Vydavets Brahynets O.V.

11. Shkarlet, S., Dubyna, M., & Zhuk, O. (2018). Determinants of the financial services market functioning in the era of the informational economy development. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4(3), 349–357. <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-3-349-357>.

12. Dubyna, M.V. (2017). Rol kredytnoi systemy u zabezpechenni finansovoi bezpeky derzhavy [The role of the credit system in ensuring the financial security of the state]. In V.P. Ilchuk (Ed.), *Stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky – Strategy and mechanisms for ensuring financial and economic security* (pp. 39-59). ChNTU.

13. Sadchykova, I., Khomenko, I., Onopriienko, A., & Korytska, A. (2021). Determinanty rozbudovy kredytnoho rynku v Ukraini [Determinants of credit market development in Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, (3(27)), 200-210.

14. Prokopenko, V.Yu., & Dubyna, M.V. (2015). Kredytna infrastruktura: osoblyvosti vyznachennia sutnosti katehorii [Credit infrastructure: peculiarities of defining the essence of the category]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Ekonomika – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Economy*, 1(1), 209-212. <https://cutt.ly/hNJ86xk>.

15. Sadchykova, I.V., Sadchykov, V.S., & Krasnyanska, Y.V. (2017). Structure and concept of the automatic banking systems operating: domestic and foreign experience. *Scientific bulletin of Polissia*, 2(2(10)), 94-103.

Отримано 15.05.2022

UDC 336.71[330.131.7:336.77]

Iryna Sadchykova

PhD in Economics, Associate Professor of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: aspirant_chstu@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-5144-1306>

ResearcherID: [F-4936-2014](https://orcid.org/0000-0001-5144-1306)

Anastasia Onoprienko

1st year master's student of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: nast170600@gmail.com

ASSESSMENT OF THE CREDIT RISK OF A COMMERCIAL BANK UNDER THE CONDITIONS OF THE CORONA CRISIS

The article carries out a thorough analysis of the essence of the concept of "credit risk", highlights its causes and main features. The authors provide an analysis of the main indicators of the credit market of Ukraine, namely the dynamics of changes in credit risk factors. Such indicators include: the share of the loan portfolio in the assets of banks, the ratio of equity capital to the loan portfolio, the share of loans in foreign currency, the share of overdue loans and the share of non-performing loans, NBU credit risk standards and their compliance by commercial banks. Also, after the analysis, the authors proposed an organizational and economic mechanism of credit risk management, which contains such components as: methodical base, provision, levers and principles, indicators, resources, factors affecting credit risk, management and control bodies, the object and purpose of management. After that, the authors outline the main principles of its operation and recommendations for implementation. In general, for the implementation of the proposed mechanism, it is envisaged to finalize the regulatory and legal framework, conduct a flexible and adaptive credit policy to changes in the market situation both at the level of the country and at the level of an individual commercial bank, and introduce a single broad information base for assessing all criteria of the solvency of each individual the borrower, development of an effective personnel policy of a commercial bank, provision of an independent, systematic and continuous assessment of credit risks in order to ensure the appropriate level of financial stability of the bank.

Keywords: credit market; credit system; credit; credit risk; organizational and economic mechanism.

Fig.: 3. Table: 1. References: 15.